

7. Поважный А. С. Государственный механизм стимулирования стратегического целеполагания регионов : монография / А. С. Поважный, В. Н. Гончаров, В. А. Краюшкин. – Донецк : СПД Куприянов В.С., 2010. – 200 с.
8. Портер М. Э. Конкуренция / М. Э. Портер. – М. : Вильямс, 2005. – 608 с.
9. Сводцев А. К. Сеть трансфера технологий как инструмент анализа инновационной активности / А. К. Сводцев, В. И. Чучкин, С. Ф. Остапюк, А. Э. Яновский // Научная сессия МИФИ-2005. – 2005. – Т. 11. – С. 17-21.
10. Шкворець Ю. Про посилення взаємодії інституцій національної інноваційної системи України / Ю. Шкворець // Економіст. – 2007. – № 9. – С. 10-12.
11. United Nations. A review of Public-Private Partnerships for Infrastructure Development in Europe. – Economic Commission for Europe, Working Party on International Legal and Commercial Practice. – 11-13 March, 2002.

**О. О. Школяренко,
І. В. Качан**

СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ АМОРТИЗАЦІЙНИХ ВІДРАХУВАНЬ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Проаналізовано діючу та іноземну систему амортизації основних фондів підприємств вугільної галузі. Запропоновано напрями вдосконалення амортизаційної політики із урахуванням сучасних умов функціонування підприємств

Розвиток підприємств будь-якої галузі, в тому числі й вугільної, потребує значних коштів на підвищення ефективності виробництва. Кризова ситуація в економіці потребує зміни у підході створення і модернізації основних фондів, у їх технічному переоснащенні, розробки нової техніки, і впровадженні новітніх технологій.

Через особливості добувної промисловості, фінансового стану підприємств, відсутності достатньої кількості коштів основні фонди мають низький рівень відтворення.

За останні роки наукові дослідження присвячені проблемам зносу і механізму формування амортизації на їх відтворення [1]. Ситуація, яка склалася, пояснюється такими обставинами, основними серед яких, є:

- відтворення основних фондів за останні роки здійснюється на рівні заміни деталей обладнання, які відпрацьовані;
- перебудова економіки не дає можливість виробити чітку систему індексації основних фондів;
- введене положення бухгалтерського обліку № 7 «Основні засоби» не дають можливість об'єктивно оцінити реальний стан основних фондів, бо не враховується віковий стан кожного об'єкта, фактичний час їх роботи;
- не накопичуються амортизаційні відрахування в нових умовах оподаткування, в результаті підприємства вугільної промисловості не мають достатньої кількості грошей на відтворення основних фондів;
- зниження обсягу випуску продукції призводить до зниження реальних коштів на придбання нових засобів виробництва з метою заміни зношених та морально застарілих;
- відсутність документації, відповідно до якої повинен проводитись облік реального зносу основних засобів та має нараховуватися амортизація на їх відтворення;
- відсутність як внутрішніх, так і зовнішніх джерел щодо модернізації або інноваційно-технологічного оновлення основного капіталу.

© Школяренко Ольга Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент.
Красноармійський індустріальний інститут Дон НТУ;
Качан Ігор Вільйович – кандидат технічних наук, доцент.
Донецький національний технічний університет, м. Донецьк.

Необхідно зазначити, що на загальній достатньо непривабливій економічній ситуації в Україні, у сфері відтворення основних засобів у вугільній промисловості має місце погіршення ситуації.

Актуальність проблеми полягає в удосконаленні механізму проведення амортизаційної політики в вугільній промисловості з метою підвищення ефективності відтворення і модернізації основних засобів [1].

Питання амортизаційної політики різними дослідженнями розглядалося на рівні податкової та облікової політики. Вчені пов'язували це питання у плані формування прибутку та його оподаткування [2].

Інші вчені розглядали питання з точки зору формування амортизаційного фонду вугільної промисловості через обґрунтування вибору методу нарахування амортизаційних відрахувань. Пропонують змодюлювати дисконтовані потоки амортизаційних відрахувань за різними методами їх нарахування [3].

Метою даної статті є аналіз сучасних тенденцій процесів відтворення основних фондів підприємств вугільної промисловості України з визначенням причин, що зумовлюють критичний їх стан та окреслення заходів економічної політики для усунення негативних чинників.

На сучасному етапі необхідна якісна заміна технічної бази виробництва на основі впровадження високопродуктивного обладнання і сучасних технологій видобутку.

З аналізу результатів стану основних фондів та джерел їх відтворення протягом 2007-2010 років видно, що за вказаний період основні техніко-економічні показники суттєво змінюються. Спостерігається збільшення видобутку вугілля, зростає продуктивність праці. Для оцінки ефективності використання та відтворення основних фондів на підприємствах вугільної промисловості проведено аналіз їх складу, руху за останні роки (2007-2010 рр.) у порівняльних цінах. Вибірковим аналізом охоплено більше 50 % діючих шахт. Динаміку структури основних фондів у цілому по підприємствах наведено в табл. 1.

Таблиця 1 – Динаміка структури основних фондів в цілому по підприємствам

Показники	Темпи зміни вартості основних фондів, %				
	1990	2007	2008	2009	2010
Усього основних фондів:					
-у цінах відповідного періоду;	100,0	102,5	105,8	98,0	97,6
-у цінах 1990 р.	100,0	96,5	95,0	93,0	88,4
Промислово-виробничі фонди,					
-у цінах відповідного періоду;	100,0	104,2	107,0	101,1	99,0
-у цінах 1990 р.	100,0	97,8	96,0	95,3	90,2
у тому числі машини й обладнання:					
-у цінах відповідного періоду;	100,0	103,9	105,0	102,5	99,5
-у цінах 1990 р.	100,0	99,5	98,4	94,2	80,5
Невиробничі фонди:					
-у цінах відповідного періоду;	100,0	76,9	63,5	63,5	55,0
-у цінах 1990 р.	100,0	75,6	60,1	58,0	45,0

Спостерігається зниження вартості основних фондів не тільки у цінах відповідного періоду але й у цінах 1990 року.

У порівнянні з 1990 роком середні темпи зниження вартості усіх основних фондів на кінець року складають 99,3 %, промислово виробничих фондів – 97,7 %, машин і обладнання – 94,7 %, невиробничих фондів – 81,9 %.

За останні роки змінилася структура основних фондів, до структури державного підприємства не входять ні збагачувальні фабрики, ні виробничі фонди інших галузей. Значно скоротилася група невиробничих фондів, з 7,4 % у 2007 році до 1,8 % в 2010

році. Це пояснюється тим, що підприємства з видобутку вугілля звільняються від підприємств, що не пов'язані з видобутком вугілля.

Для підприємств вугільної галузі характерна така структура основних фондів. Близько 70,0 % промислово-виробничих фондів на шахтах приходить на споруди, які на 90,0 % складаються з гірничо-капітальних виробок. Питома вага вартості гірничих виробок за п'ять років зросла всього на 4,7 % (з 63,5 % у 2007 році до 68,2 % у 2010 році). Питома вага вартості споруд за роками змінювалася незначно (з 69,6 % у 2007 році до 73,0 % у 2010 році). Чітко простежується на шахтах тенденція зниження частки вартості будівель у загальній вартості промислово-виробничих фондів. Знижується також частка машин та обладнання з 20,0 % у 2007 році до 18,0 в 2010 році, зниження склало 2,0 %.

Питома вага активної частини змінювалася також незначно за останні п'ять років. За усіма фондам активна частина змінилася з 30,5 % до 28,1 %, з видобутку вугілля активна частина основних фондів змінилася з 30,8 % до 28,5 %.

Рух основних фондів характеризується негативно. Вибуття перевищує вивільнення тому коефіцієнт зростання має від'ємне значення, він змінився від (-1,7 %) в 2007 році до (-7,6 %) в 2010 році. Співвідношення коефіцієнтів вибуття активної частини основних виробничих фондів і коефіцієнтів їх оновлення (у приведених цінах) показує, що вибуття основних виробничих фондів відбувалося у 2 рази швидше, ніж оновлення.

Рівень зносу у середньому за п'ять років змінився не значно, за основними фондами і промислово-виробничими фондами він складав за п'ять років відповідно 46,4 % і 48,6 %.

Середні строки служби обладнання більше нормативів. Підприємства мають достатню кількість обладнання, знос яких перевищує балансову вартість основних фондів.

Аналіз структури наявного парку очисних та прохідницьких комбайнів, механізованого кріплення, конвеєрів скребкових і навантажувальних машин, які знаходяться на озброєнні шахт показав, що з загальної кількості облікових одиниць обладнання за технічним рівнем відносяться до груп А (відповідають світовому рівню) – 21,9 %, до групи Б (відповідають вітчизняним стандартам) – 53,7 %, і до групи В (технічно-економічні параметри і їх знос вимагають заміни) – 24,4 % одиниць обладнання.

Таким чином, основна частка обладнання відноситься до групи Б у межах 55,1 % – 89,0 %. Тільки навантажувальні машини у межах 55,6 % потребують заміни.

Показники технічного рівня активної частини основних фондів є наслідком об'єктивно існуючих причин:

- не виконання строків своєчасного впровадження в серійне виробництво обладнання нового технічного рівня й обсягів цього виробництва;
- несвоєчасна розробка і забезпечення державного підприємства методологією планування технічного переозброєння і як наслідок недостатня увага до питань технічної політики в майбутньому.

Аналіз відтворювання основних фондів показав, що за останні роки сума амортизаційних відрахувань, яка використовується на повне відтворення, коливається в межах від 5290 тис. грн до 25146 тис. грн у розрахунку на одне підприємство (питома вага амортизаційних відрахувань у собівартості коливається в межах 7-10 % (без урахування надходження амортизаційних відрахувань з інших джерел).

Аналіз використання амортизаційних відрахувань по підприємству на капітальний ремонт за промислово-виробничим фондом й окремими видами основних фондів показує, що витрати на капітальний ремонт промислово - виробничих фондів значно менше ніж нарахована на ці цілі амортизація і характеризуються тенденцією зменшення використання амортизаційних відрахувань із 88,3 % у 2007 році до 74,9 % у 2010 рік. Якщо частка використання амортизаційних відрахувань на капітальний ремонт за окремими видами основних фондів значно перевищує амортизаційні ресурси по будівлям, які викорис-

товуються на ці цілі (з 3,14 у 2007 році до 1,75 разів в 2010 році). Але за гірничими виробками амортизаційні відрахування практично не використовувалися, за спорудами, передавальними пристроями, транспортними засобами, машинами та обладнанням амортизаційні відрахування на ці цілі в абсолютному вираженні як за всією структурою фондів, так і за видами господарської діяльності не до використовуються.

Використання ремонтного фонду шахтами проведено тільки за однією позицією – витрати на капітальний ремонт машин та обладнання.

Але наведені показники використання ремонтного фонду на капітальний ремонт окремих фондів не дає відповіді на достатність використання фінансових ресурсів для відтворення номінальних характеристик цих фондів. Особливої уваги заслуговує питання потреби і витрачання амортизаційного фонду на цілі капітального ремонту перш за все, це стосується машин і обладнання, як найбільш динамічної і більш дорогої частини активних фондів. Це питання є більш актуальним і потребує цільового дослідження, але через відсутність даних провести цей аналіз не можливо.

Таке положення привело до того, що підприємства вугільної промисловості на сьогодні не мають достатньої кількості власних коштів на відтворення основних фондів.

Величина амортизаційних відрахувань незначна, її хватає тільки на проведення капітального ремонту.

Збитковість підприємств бракує коштів на розвиток галузі.

Ситуація, яка склалася, характеризується тим, що лише 62,7 % усіх вибоїв оснащено механізованими комплексами, з них тільки 37 % мають комплекси нового технічного рівня. Реконструкція діючих шахт здійснюється дуже повільно. Протягом останніх 20 років реконструйовано тільки сім шахт, дуже повільно вирішується питання будівництва нових шахт [4].

У зв'язку з цим підприємствам вугільної промисловості необхідно переходити на інноваційне обладнання і сучасні технології видобутку вугілля. А для вирішення цих завдань необхідні значні інвестиції.

До 1992 року амортизаційні відрахування були головним джерелом інвестицій в основні виробничі фонди підприємств, їх розмір досягав у середньому на одне підприємство 80-90 %. Інше джерело – частка прибутку, розмір якого складав на одне підприємство 4-5 %. Це внутрішні резерви. Існували і зовнішні джерела – кредити держави, які надавалися на основі їх неповернення.

В умовах ринкових відношень за останні роки підприємства вугільної промисловості стикаються з проблемою відсутності джерел інвестування.

Нова податкова система значно знизилася амортизаційні відрахування, розмір яких складає 7-10 % у собівартості продукції. Амортизаційні накопичення повністю відсутні. Підприємства усі практично збиткові, або розмір прибутку на стільки малий, що його недостатньо щодо вирішення поточних проблем. Тобто внутрішні резерви відсутні.

Зовнішні джерела – це банківські кредити, які за останні роки залучаються у невеликій кількості через:

- значно високі відсотки кредитування;
- низько ліквідне обладнання для видобутку вугілля, що підвищує ризики кредитування.

З досвіду зарубіжних країн, успішна модернізація виробництва здійснюється завдяки використанню двох методів інвестиційної політики. До цих методів відносять: прискорена амортизація і списання на собівартість інвестиційних витрат. У розвинутих країнах прискорена амортизація є міцним стимулом щодо впровадження в економіку інноваційної техніки і технологій [5].

Прискорена амортизація передбачає в перший рік списання 30-60 % вартості обладнання, а далі до 10,0 % до повного списання. Така схема списання використовується

до основних видів обладнання. І цей метод є основним щодо сприяння оновленню виробничої бази підприємств новим високопродуктивним обладнанням.

Другий метод – списання на собівартість інвестиційних витрат має важливе значення для стимулювання використання шахтами інноваційної техніки і технологій. Закордонна практика дає можливість підприємствам у перший рік експлуатації списувати на собівартість 30-40 % вартості нових основних фондів, які вводяться. Такий метод використовується, якщо обладнання придбали за власні кошти [5].

Результати аналізу існуючих проблем амортизаційної системи у вугільній промисловості вітчизняних і закордонних підприємствах дали змогу окреслити заходи щодо їх вирішення:

- створити нормативно-правову базу та економічний механізм щодо впровадження методики прискореної амортизації нових видів обладнання та техніки, амортизацію по підвищеним ставкам у порівнянні з діючими. Економічний зміст прискореної амортизації – це встановлення такого рівня щорічного списання до амортизаційного фонду, який перевищує розміри фактичного і фізичного зносу основних фондів. При цьому частка прибутку зменшиться на величину амортизаційних відрахувань і не буде оподатковуватися. Такий підхід сприяє росту власних фінансових можливостей підприємства для здійснення інвестицій, спрямованих на модернізацію виробництва. Процес тимчасовий, він тільки приводить до відстрочки сплати податку на прибуток. У подальшому підприємство поверне державі ті кошти, які вона не отримало у зв'язку з використанням прискореної амортизації;

- надати права підприємствам галузі за аналогією із закордонною практикою: у перший рік списувати на собівартість 30-40 % вартості нових основних фондів, які введені;

- нові норми амортизації пропонується використовувати тільки відносно вітчизняного обладнання, створеного в Україні;

- переглянути норми амортизації та строки служби обладнання й обмежити тривалість списання вартості нового інноваційного обладнання при використанні методів прискореної амортизації та списання інвестиційних витрат на собівартість продукції.

Використання нової амортизаційної політики дозволить у вугільній промисловості перейти до інноваційного шляху розвитку за рахунок частково власних джерел, що приведе до зростання продуктивності праці, зниження собівартості продукції і як результат підвищення ефективності виробництва.

Література

1. Шемякіна Н. В. Шляхи вдосконалення системи амортизації вугільних підприємств України / Н. В. Шемякіна // Уголь України. – 2012. – № 3. – С. 7-11.
2. Драчук Ю. З. Формування стратегії інноваційного розвитку вугільної галузі / Ю. З. Драчук, Л. М. Рассуждай // Уголь України. – 2012. – № 4. – С. 43-48.
3. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/>.
4. Інформаційна довідка про основні показники розвитку галузей паливо-енергетичного комплексу України за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mpe.kmu.gov.ua>.
5. Воскобойник М. П. Новая инвестиционная политика – основной фактор инновационного развития угольной промышленности / М. П. Воскобойник // Горная промышленность. – 2010. – № 1. – С. 4.